

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ב תשע"ב
מספר 371

ברוך שאמר – אמונה מתוך הקודש

קצג). רק כאשר אנו מחוברים לקב"ה (למוצא העליון) יש באפשרותנו להתבונן על המציאות, להכניס בה משמעות ואף להיות שותפים במעשה בראשית.

מוסיף על כך הגאון רבי חיים מוולוז'ין בעל 'נפש החיים' (שער א, פרק טז) כי אי אפשר לתפוס את האלוהות. מה שכן אנו יכולים לתפוס זה שהקב"ה בורא במאמרו עולמות ומחדשם, ועל כך אנו משבחים אותו בתפילה:

והענין כי קודשא בריך הוא סתים וגליא, (זוהר פ' אמור צח:) כי עצמות אדון כל אין סוף הוא אינו מושג, ולית מחשבה תפיסא ביה כלל, ומה שמושג לנו מעט מן המעט הוא רק מצד התחברותו להעולמות מעת שבראם וחדשם, להחיותם ולקיים כל רגע ולהנהיגם, כמ"ש (נחמיה ט, ו): "וואתה מחיה את כולם". ולכן נשבחהו יתברך בתפילתנו שהוא "חי העולמים", כי כל כוונת לבנו בכל התפילות והבקשות, אסור להיות רק ליחידו של עולם הוא אין סוף ברוך הוא, אמנם לא מצד עצמותו יתברך לבד, בבחינת היותו מופרש מהעולמות, אלא מצד התחברותו יתברך ברצונו הפשוט להעולמות והסתרו בהם להחיותם. וזהו כלל שורש ענין העבודה והמצוות כולם, וזה לבד כל השתנו.

הבנה זו המחוברת לקב"ה ולמידותיו אשר "אומר ועושה" ו"המחדש בטובו בכל יום תמיד" מאפשרת לנו הבנה עקרונית ביסודות האמונה. למעשה, יש בכוחנו האפשרות לקחת חלק ממעשה בראשית מתוך חיבור לקב"ה הנותן לנו את הכוחות "לתקן עולם במלכות שדי". (יש לסייג ולומר כי מובן שיש הבדל בין יצירה אלוהית "מאין לישי" ליצירה אנושית של "יש מיש". ראו בהרחבה: שער הייחוד והאמונה לבעל התניא). תיקון ועשייה זו המחוברת לקודש מאפשרים לנו בבניית כוחות להתבוננות חיובית ואופטימית הן על עצמנו הן על המציאות הסובבת אותנו. המתפלל בעל האמונה, המחובר לקב"ה בברכה זו, מבין כי למרות המציאות המורכבת והמלווה בקשיים ובמשברים יש בכוחו את היכולת לשבח ולשמוח וממילא לעסוק בתיקון המציאות. שנוכה בעזרת ה' יתברך שעל ידי שירות ותשבחות אלו נזכה ונקבל פני שכינה.

יניב אפרתי

מרצה בלימודי יעוץ

בתפילת הבוקר אנו פותחים את פסוקי דזמרה בברכת "ברוך שאמר". זמן תיקונה ומקורה אינם ברורים. המקובלים אומרים כי יש מעלה גדולה באמירתה כיוון שברכה זו ירדה באופן פלאי מהשמים ונמסרה לאנשי כנסת הגדולה,

בנחת ובכוונה מילה במילה, וראוי לעמוד בו כי הוא שבח משובח ומפואר מיוסד על אדני פז כי תיבותיו עולים פ"ז, ואין להוסיף עליהם ולא לגרוע מהם. יש לנו קבלה כי פתקה מן שמים נפלה בנוסח זה השבח ובמעלתו, ויש בו עשרה ברוך כנגד עשר ספירות חוץ מברוך של הברכה עצמה" (סדר העם, תפילת שחרית, דף י, עמוד א).

לעומת זאת, יש האומרים כי ברכה זו נתחברה בימי רבנן סבוראי, והראשון שהזכירה היה ר' משה גאון, בראשית המאה התשיעית לספירה.

ברכת "ברוך שאמר" מחולקת לשני חלקים. חלקה הראשון עוסק בהתבוננות בתארו וביכולותיו של הקב"ה כמקור כל השפע והברכות בעולם. לכן כותב הרב קוק (עולת ראייה, עמ' קצג), כי התבוננות זו צריכה להיות בתחילת פסוקי דזמרה:

כשאנו נגשים לסדר את בטווי שפתנו, המסודרים, לעומת כל תכנית של מעשי יוצר כל, כדי להתרומם לקצת מהללו, הננו מתחילים להתעלות אל המוצא העליון, שמשם נובעת היא תכונת שיחת הקודש בכלל.

תיאור זה של יכולות הקב"ה מעביר את המתפלל בהדרגה דרך שלבים שונים בבריאה ורצון להידבק במידותיו של הקב"ה אשר בורא בכל רגע ורגע ("הוא היוצר הוא הבורא", אבות ד, כב) שפעולותיו התמידיים הם: בריאה (דבר יש מאין), יצירה (דבר יש מיש) ועשייה (שיפוץ ותיקון להשלמת הדבר). כך אנו מתארים את הקב"ה: "שואמר", "אומר ועושה", "גוזר ומקיים", "מרחם", "משלם שכר", "חי לעד וקיים לנצח" ו"פודה ומציל".

רק לאחר הבנה מעמיקה אחר כוחותיו של הקב"ה כי "אמרת ה' הצרופה, שהיא קודמת לכל ההוויה, וכל העולם כולו קבל מאמרה זו כל הווייתו", אנו מגיעים לחלקה השני של הברכה ובו מבורך ה' על ידי "חסידיו ועבדיו" המהללים אותו בשבחים ובזמירות וממילא ממליכים ("ונמליכך") את הקב"ה במציאות. נוסף על כך, אנו נעזרים גם בשירות ובתשבחות של דוד המלך.

הננו עושים מפעל אצילי זה לא ע"פ המקור של הרגשתו העצמית של כל יחיד ויחיד, אלא אותו המקור של ההרגשה הנפשית הא-לוהית בטהרתה, שהיא גנוזה באוצר הקדש שהניח לנו דוד מלך ישראל, בעל הנפש הכללית של האומה כולה בכל שלמותה וכללותה" (עולת ראייה, עמ' קצז).

היכולת שלנו לשבח, לשמוח ולפעול במציאות בדומה לחסידיו, לעבדיו ולדוד המלך יכולה להיעשות אך ורק מתוך התבוננות מעמיקה למקור הקודש: "ומתוך שפעת קדש זו אנחנו לוקחים את תכן ברכותינו, שאנו מברכים למלך הכבוד, מקור הברכות, ברוך שאמר והיה העולם" (שם, עמ' 371).

צדיקותו של נח – אכן?

כבדה מאוד" (ית, כ). כלומר שהערים הולכות להיחרב בגלל מעשיהם הנוראים של התושבים. אברהם מגיב: "האף תספה צדיק עם רשע?! אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום" (ית, כג-כד). אברהם מנסה להציל את הערים על אף שהם חוטאים. על אף שה' אומר לו את ההחלטה הוא מנסה ואף טוען בלשון קשה "האף תספה צדיק?".

מיד לאחר חטא העגל, חטא נורא ואיום, שהרי רק עתה קיבלו את התורה, ה' אומר למשה: "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם" (שמות לב, ו). מיד מתפלל משה: "למה ה' יחרה אפך בעמך [...] זכור לאברהם ליצחק ולישאל עבדך אשר נשבעת להם בך" (שם יא-ג). משה רבנו מנסה בכל כוחו להשיג מחילה לעם למרות שיא של חטא כלפי הבורא. ניסיונו אכן מצליח, שהרי כתוב: "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו" (שם יד).

נמצאנו למדים שאברהם ניסה ללא הצלחה, כי לא היו אפילו עשרה צדיקים. משה ניסה והצליח. על כן יש לומר שהביקורת כלפי נח נבעה מכך שלא התפלל על דורו. תמיד יש להשתדל. אולי התפילה לא תהפוך את הפושעים. אבל טמון בתפילה הכוח להשפיע על העולם ולהעלות את העולם למדרגה עליונה יותר. על אף שה' החליט "והנני משחיתם את הארץ", הרי שבכוחה של תפילת נח לתת חסד לעולם. לפיכך יכול דבר ה' להשתנות, שהעולם השתנה ונעשה גבוה יותר. זוהי הביקורת על נח. אי השתדלותו לתפילה ולהצלה גרם בסופו של דבר לביאת המבול שאכן נקרא על שמו. (מתוך ספר פרשיות התורה של הרב נבנצאל)

מוריה פרידמן סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

הפטרות הפרשה מיוחסת לפרשת השבוע בדרך כלל בגלל קשרי נושאים המרומזים בהפטרה. בפסוק בולט בהפטרה (ישעיהו נ, ט) ישעיהו מזכיר את נח ומקשרו למבול: "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ". על פי דברי הנביא המבול נקרא "מי נח". למה "זוכה" (בלשון סגי נהור) נח בתואר שהמבול על שמו? הלא אחרי שה' כועס על האנושות "וינחם ה' כי עשה את האדם" (ו, ו), וגומל בלבו "אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה [...] כי נחמתי כי עשיתם" (ו, ז). מסיימת הפרשה: "ונח מצא חן בעיני ה'" (ו, ח). נח היחיד בעולם באותו זמן שמנחם את ה' ומוצא חן בעיני ה'. נראה שיש אצלו התנהגות והתנהלות שהיא נכונה וטובה.

פרשת השבוע פותחת בפסוק "אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלוקים התהלך נח" (ו, ט). התורה מבארת שלושה תארים (או התנהגויות חיוביות) לנח כדי להסביר איך מצא נח חן בעיני ה'. הוא היה "צדיק", "צדיק תמים", ו"את האלוהים התהלך". כלומר יש בנח צדקות ותמימות או שניהם יחד, וכל מה שעשה הייתה הליכה בדרך ה'. יוצא שנח מוגדר בצורה הטובה ביותר. אם כן, מדוע "מי המבול נקראו על שמו?".

שאלה זאת שאל כבר רש"י, שהתעכב על המילה "בדורותיו", וממנו מביא את דברי התלמוד: "יש [מרבנותו] שדורשים אותו לגנאי: לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם" (סנהדרין קט ע"א). מניין נבע החוסר המתבטא במדרש?

כדי לענות על שאלות אלו, נביא שתי דוגמאות נוספות לסיטואציה דומה.

כשהחליט הקב"ה להרוס את חמשת ערי סדום ועמורה הצהיר לאברהם: "זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי

מחנכים באמונה

הרב שמעון גרשון רוזנברג (שג"ר)
תש"י – תשס"ז (1949 – 2007)

בועז פולצ'ק

"...האם וכיצד ניתן לכונן אמיתות בעולם שכבר איננו מאמין בהן, שטוען שעצם המושג אמת כבר איננו קיים שהשפה בכלל אינה מייצגת מציאות ואיננה אלא משחקי לשון?...ברצוני לטעון שהבעיה בלתי פתירה אך הבנת הכישלון והשמתו כנקודת מוצא פותחת אופציה דתית מלהיבה בהרבה מהמקובלת." (הרב שג"ר, **כלים שבורים**)

הרב שג"ר נולד וגדל בירושלים. את הכינוי שג"ר שבו הוא מוכר קיבל בישיבה התיכונית, כאשר אחד הרבנים ראה את ראשי התיבות על נרתיק הטלית שלו. בשנת תשל"ג החל ללמוד בישיבת מרכז הרב, אצל הרב שלמה פיישר ואצל מספר מקובלים. הוסמך לרבנות בתחילת שנת תשל"ו. במלחמת יום הכיפורים נפצע קשה בקרבות השריון ברמת הגולן.

הרב שג"ר היה דמות רוחנית ייחודית בהגות הציונית דתית. ספרו כלים שבורים: תורה וציונות דתית בסביבה פוסט מודרנית הוא ניסיון לתת מענה דתי להלכי הרוח המנשבים היום בעולם הכללי, בטענה כי תפיסה תורנית יכולה להכיל תפיסות מורכבות אלה. הרב שג"ר קיבל חלק מהטיעונים הפוסט-מודרניים וזיהה בהם רעיונות ומושגים המופיעים בקבלה ובחסידות.

תפיסתו של הרב שג"ר מדגישה את הפן הרוחני-האינדיבידואלי של החיים בישראל, ולא רק את הפן הלאומי שלהם. הוא ראה צורך בכך שבני תורה ישתלבו בתחומים רבים, ולא דווקא בצבא או בתפקידים מנהליים. לכן עודד הרב את תלמידיו לעסוק באמנות והוא עצמו כתב ופרסם שירה. הרב שג"ר היה אחד הראשונים שהכניסו את החסידות לסדר היום הדתי-לאומי.

לימד בישיבת הכותל, היה ממקימי ישיבת "מקור חיים" של הרב עדין שטיינזלץ בגוש עציון, עמד בראש בית המדרש של "מעלה – המרכז לציונות דתית" והיה מייסדי "בית מורשה". ב-1996 הקים את ישיבת "שיח יצחק" באפרת ועמד בראשה עד לפטירתו.

ישיבת "שיח יצחק" קרויה על שם הרב ד"ר יצחק ברויאר זצ"ל, מחשובי הרבנים בגרמניה ובארץ ישראל של לפני כמאה שנה, שהיה גם הוגה דעות ומשפטן, ושארף לכוון דמות יהודית דתית, המתאימה למצב של מדינה יהודית שתקום.

"אני רואה בישיבה שליחות ופריצת דרך... נראה לי כי ההתמודדות באופן ממשי עם השאלות והבעיות של הדור, היא החידוש המשמעותי בישיבה". (הרב שג"ר בראיון).

לעיון נוסף:

- שמעון גרשון רוזנברג, **כלים שבורים: תורה וציונות דתית בסביבה פוסטמודרנית**, ישיבת שיח יצחק, תשס"ד (2003).
- אביחי צור, "דקונסטרוקציה דקדושה: מהגותו של הרב שג"ר", **אקדמות**, כ"א, תשס"ח, עמ' 110 – 139.